

др Миодраг Симић,
ванредни професор Правног факултета у Београду

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ У ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ И У ПРВОЈ ГОДИНИ У ОСЛОБОЂЕНОЈ ЗЕМЉИ (1941 - 1945)

Београдски универзитет уочи напада Немачке на Југославију имао је седам факултета: Филозофски, Правни, Технички, Медицински (са фармацеутским одсеком), Пољопривредно-шумарски, Православни богословски и Ветеринарски. Међутим, морамо нагласити да је у саставу Београдског универзитета радио и Правни факултет у Суботици, Филозофски факултет у Скопљу и Пољопривредно-шумарски у Сарајеву (1).

Бројно стање студената на овим факултетима школске 1940/41. године, било је следеће (2):

Факултет	Мушких	Женских	Свега
1. Филозофски факултет	439	855	1.294
2. Правни факултет	3.092	964	4.056
3. Технички факултет	2.235	162	2.397
4. Медицински факултет	1.280	745	2.025
5. Пољопривредно-шумарски факултет	477	104	581
6. Ветеринарски факултет (3)			
7. Православни богословски факултет (4)	275	18	293
8. Правни факултет у Суботици (5)	264	29	293
9. Филозофски факултет у Скопљу (6)	146	134	280
10. Пољопривредно-шумарски факултет у Сарајеву (7)	99	30	129
Укупно	8.796	3.048	11.844

(1) Бранка Прпа Јовановић, *Наставници Универзитета 1919-1929*, "Универзитет у Београду", Београд, 1988, стр. 145. У школској 1920/21. години на Универзитету започињу с радом и три нова факултета: Медицински, Пољопривредни и Богословски православни, иако је њихово формирање било предвиђено још 1905. године.

(2) Божидар Ђорђевић, *Универзитет у Београду 1863-1969*, ГТБ, књ. IX-X, стр. 52-53.

(3) Ветеринарски факултет основан је 1936.

(4) Православни богословски факултет основан је 1920. године.

(5) Правни факултет у Суботици основан је 1920. године.

(6) Филозофски факултет у Скопљу основан је 1920. године

(7) Пољопривредно-шумарски факултет у Сарајеву основан је 1940. године

Да је Краљевини Југославији био потребан школован административно-управни кадар говори и податак да је за школску 1940/41. годину највеће интересовање било за упис на Правни факултет Београдског универзитета. Посебна погодност коју су студенти Правног факултета користили била је да су студенти могли полагаати испите без посеђивања наставе, што је одговарало студентима слабијег имовног стања који су по статистици чинили већину студената Правног факултета. Према подацима Правног факултета у Београду, број уписаних студената у школској 1940/41. години по народности и вероисповести био је следећи (8):

Табела А I

Уписан	мушки	женски	свега
I година	943	391	1.334
II година	902	202	1.104
III година	592	159	751
IV година	587	131	718
Докторанада	127	22	149
Укупно	3.151	905	4.056

Табела А II
Број студената по народности

Народност	м.	ж.	св.
1. Југословена	3.182	653	3.835
2. Чехо-Словака	9	2	11
3. Руса	31	20	51
4. Бугара	18	2	20
5. Осталих слов.	-	-	-
6. Немаца	17	2	19
7. Мађара	7	2	9
8. Румуна	2	-	2
9. Француза	-	-	-
10. Галијана	6	1	7
11. Грка	3	1	4
12. Албанаца	3	-	3
13. Јевреја	70	16	86
14. Турака	7	-	7
15. Остале народ.	1	-	1
Укупно	3.357	699	4.056

(8) Архив Србије, Правни факултет, Општа архива, Фонд Г-205, Број 29340/40, Фасцикла XV, год. 1940-1941.

Табела А III
Број студената по вероиспов.

Вероисп.	м.	ж.	св.
1. Правос.	2.648	511	3.163
2. Рим-Кат.	478	60	538
3. Грко-Кат.	6	-	6
4. Старо-Кат.	3	-	3
5. Евангелика	18	3	21
6. Муслимана	223	9	232
7. Мојсијев.	72	16	88
8. Ост. верои.	5	-	5
Укупно	3.453	603	4.056

Табела Б III
Број студената који су у јунском, октобарском и фебруарском року добили диплому

Факултетску диплому		
Мушки	Женски	Свега
364	44	408
Докторску диплому		
Мушки	Женски	Свега
15	-	15

Табела Ц
Број наставника који су радили на овом факултету

Звање	Мушки	Женски	Свега
1. Редовни професор	10	-	10
2. Ванредни професор	9	-	9
3. Контрактуални професор	3	-	3
4. Хонорарни професор	3	-	3
5. Стални доценти	6	-	6
6. Асистената-чиновника	2	-	2
7. Асистената-приправника	3	-	3
Свега	36	-	36

На вест о потписивању Протокола Тројног пакта и приступању Краљевине Југославије истом, студенти Београдског универзитета и ученици многих гимназија у Београду одбијају тог јутра да уђу у своје слушаонице, амфитеатре и одељења. Извођењем ове акције практично је означен и крај школске 1940/41. године како на Универзитету у Београду (9), тако и средњим школама главног града, јер се непосредно

(9) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, Година 1940/41, Фасцикла XV, број 7286. У допису ректора Београдског универзитета инж. Мицића декану Правног факултета у Београду датираном 31. III 1941. године под бројем 3174, пише: "... Ректорату је част извести да је Универзитетски сенат на својој седници од 31. марта 1941. одлучио да се обуставе предавања на Универзитету почев од 1. априла 1941. године ујутру до даљег наређења".

после овог догађаја "распуштају све средње школе на неодређено време због спољнополитичке ситуације" (10).

Скоро да нико није чуо немачки радио који је пренео поруку злогласног министра спољних послова Трећег рајха фон Рибентропа да су немачке трупе прешле границе Краљевине Југославије. Тек када су нешто пре 7 сати 6. априла 1941. године немачке ескадриле почеле да сеју смрт међу уснуле грађане Београда, сазнало се да је рат почео.

Априлским бомбардовањем Београда порушене су и знатно оштећене, а током окупације и опљачкане, бројне просветно-културне институције и споменици културе. Бомбардовањем Београда оштећене су зграде Медицинског, Техничког и Правног факултета (11), остали факултети су опљачкани. Окупатор је приликом свог повлачења из Београда с јесени 1944. године запалио зграду Београдског универзитета и многе културне институције, остављајући за собом варварски траг.

По уласку немачких трупа у Београд, окупатор започиње живу активност и кампању против Универзитета, његових професора и студената, будући да је Београдски универзитет одувек био стедиште напредних и слободоумних идеја; окупатори и домаћи квислинзи окривљавали су све на Универзитету за антифашистички став и борбу против немачког утицаја у Југославији у међуратном периоду.

Морамо нагласити да ни све окупационе установе у Београду и Берлину нису биле сагласне по питању отварања Београдског универзитета. Представници институција које су биле за отварање условљавале су његов рад "реформом" која је подразумевала: укидање аутономије Универзитета, смањивање броја студената и отпуштање непоузданих професора. Ова последња мера довела је до апсурдне ситуације: сви професори Универзитета у Београду били су пензионисани, а њихово појединачно постављење тражило је темељите провере сваког појединца и њихову лојалност новом режиму.

По питању укидања аутономије Београдског универзитета Сенат Београдског универзитета на својој седници августа месеца 1941. године заузима негативан став. Међутим, квислиншка влада уз помоћ својих истомишљеника на Универзитету спроводи понуђене реформе и врши реорганизацију Београдског универзитета. Тако је 21. октобра 1941. године донета Основна Уредба о Београдском универзитету, као и низ факултетских уредаба.

И поред донетог закона о Универзитету, настава на Универзитету у Београду, од 1941. до 1944. године, није одржавана, иако је на појединим факултетима одржавана настава за студенте последњег семестра (пољопривредног и ветеринарског одека Медицинског факултета) (12), а поједини студенти, уз одобрење окупационих власти, полагали испите у свим испитним роковима од јуна 1941. до фебруара 1944.

---

(10) Државна Трећа женска гимназија, Београд, записници седница Наставног савета за школску 1940/41. годину.

(11) Архив Србије, Фонд Г-200, Универзитет у Београду, Ректорат, 1941. година, Фасцикла, VII, П-5/941.

(12) Архив Србије, Фонд Г-200, Универзитет у Београду, Ректорат, Фасцикла II, п-35/44.

Полагање испита студената којима су давали одобрење просветне власти обухватало је студенте завршних семестара уз упозорење свим деканима факултета да се на испите не пуштају Јевреји и Цигани и студенти који су били познати по ширењу комунистичких идеја (13).

Извршеном окупацијом зграда Правног факултета у Београду била је заузета од стране окупационе војске која је у њој боравила све време рата, односно до повлачења окупационих трупа, октобра 1944. године. Рад администрације Правног факултета и састанци Савета Правног факултета одржавани су у просторијама Ректората Београдског универзитета. Приступ студентским досијеима био је омогућен само секретару факултета и то три дана у недељи од 10-12 сати. На тај начин било је омогућено да се студентима издају разне потврде и одлажу у њихова досијеа решене молбе и уверења о положеним испитима оних студената који су то право користили.

На основу договора Милана Недића са Адолфом Хитлером крајем 1943. године, војни заповедник Србије издаје званично саопштење децембра 1943. године за отварање Београдског универзитета. Званично отварање Београдског универзитета извршено је 10. јануара 1944. године (14), у време када се врше припреме за ослобођење Србије од стране Народноослободилачке војске Југославије. Уписани број студената Београдског универзитета почетком 1944. године износио је 2.500 студената. Треба рећи да се отварање Београдског универзитета почетком 1944. године, наставни процес не реализује због наведених околности.

Министарски савет је прописао 6. марта 1942. године Уредбу о ликвидацији Економско-комерцијалне високе школе и исту припојио Правном факултету у Београду на коме су образована два одсека: правни и економски и 12 катедара (15).

У време окупације различита судбина задесила је наставно особље Универзитета у Београду: отпуштено је и пензионисано 206; 82 наставника и асистента налазила су се у заробљеништву; 6 у интернацији; 14 наставника је учествовало у народноослободилачкој борби у којој је учествовало и 884 студената (16).

У школској 1941/42. години окупационе власти дају одобрење за отварање две високе школе: Музичке и Уметничке академије са 200 слушаца и 34 професора (17). Такође, у 1941. години почиње са радом и Коларчев народни универзитет у чијим су просторијама одржавана популарна предавања, прославе окупационих и издајничких снага које су се ставиле у службу окупатора.

---

(13) Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду, Београд, 1967, стр. 931.

(14) Службене новине", Београд од 10. VIII 1944.

(15) Зборник закона..., стр. 943-944.

(16) Момчило Митровић, *Обнова Универзитета 1944-1947. године*, "Универзитет у Београду 1838-1987", Зборник радова, Београд, 1988, страна 264, издање "Савремена администрација".

(17) Мухарем Кресо, *Њемачка окупациона управа у Београду 1941-1944. године*, Београд, "Историјски архив града Београда", Београд, 1979, страна 129.

Општом Уредбом о Београдском универзитету исти има 6 факултета: Филозофски, Правни, Теолошки, Медицински, Технички и Пољопривредни. Стари Универзитетски Сенат одбија захтев окупационих власти да прихвати идеју да се Београдском универзитету припоје Правни факултет у Суботици, Филозофски факултет у Скопљу и Пољопривредни факултет у Сарајеву. Уредба је ступила на снагу 27. фебруара 1942.

Међутим, после завршеног краткотрајног априлског рата престаје са радом Правни факултет у Суботици. Наставно особље распоређено је на рад на Правни факултет у Београду (18), што се констатује из дописа Правног факултета упућеног Ректорату Универзитета у Београду од 22. августа 1941. године (19).

На предлог министра просвете Велибора Јонића, председник Министарског савета Милан Ђ. Недић доноси одлуку о постављењу на Београдском универзитету, и то:

- За ректора, Поповић др Николу, ванредног професора Универзитета у Београду,
- За декана Филозофског факултета, Чајкановић др Веселина, редовног професора Универзитета у Београду,
- За декана Правног факултета, Костић М. др Лазу, редовног професора Економско-комерцијалне високе школе (20).

Актом Министарског савета број 855 од 6. марта 1942. године врши се на предлог министра просвете постављање првих професора реорганизованог Универзитета у Београду на Правном факултету у Београду (21).

Одазивајући се позиву КПЈ, студентска револуционарна омладина показивала је велику активност у припремама за оружану борбу, активно учествујући у истој. Већ првих дана устанка у борбу се укључују студенти Београдског универзитета, међу њима и студенти Правног факултета. За своје заслуге у Народноослободилачкој борби 99 студената Правног факултета у Београду одликовано је орденом народног хероја, од којих је 66 погинуло.

Већи део студената Београдског универзитета није се активирао у НОБ, али се мора рећи да је заузимао неутралан став, са жељом да настави прекинуто школовање полагањем заосталих испита, што је и пошло за руком студентима завршних година на факултетима Београдског универзитета.

Међутим, у студентским редовима било је и припадника "Збора" Димитрија Љотића, који су својим ставом и размишљањима стали на

---

(18) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет у Београду, Општа архива, година 1940-1941, Фасцикла XV, број 7928 од 12. августа 1941. године.

(19) Исто, Фасцикла, XV, број 7968 до 22. августа 1941. године.

(20) Архив Србије, Правни факултет у Београду, Фонд Г-205, Општа архива, Фасцикла XVI, број 305.

(21) *Ibid.*, број 305. За професоре на Правном факултету постављени су, између осталих, Тодоровић др Милан, Костић М. др Лазо, Савковић др Јован, Перић др Нинко, Јовановић-Јолић др Душан, Бањевац др Боривоје, асистенти Стојчевић Драгомир, Таховић др Јанко и други.

страну нове идеологије коју доноси и заводи окупатор (22). Због подршке окупационом систему ови студенти су уживали и посебне привилегије. Они су добијали дозволе да завршавају студије на Београдском универзитету и препоруке и пасоше за одлазак у Немачку на даље студије.

Студенти Београдског универзитета рођени на територијама које су окупирале Бугарска и Италија користили су привилегован положај настављајући студије на Софијском и Римском универзитету. Тако већ с краја 1941. године бригу о новим "поданицима" воде Бугарско посланство у Београду у име своје владе у Софији и Италијанско краљевско посланство у Београду у име своје владе у Риму.

Прва интервенција такве врсте забележена је од стране Италијанског краљевског посланства, које својим актом број 2974 од 16. децембра 1941. године упућеном Ректорату Универзитета у Београду, доставља молбе студената албанског порекла са захтевима да им се омогући испис са Београдског универзитета а њихова документација достави у што краћем року Италијанском краљевском посланству у Београду (23).

Нарочиту активност за испис са Београдског универзитета показује својим честим дописима и захтевима Бугарско посланство у Београду. Из наведених спискова запажа се низ познатих имена студената који своје студије настављају у Бугарској уз благодejаније владе фашистичке Бугарске (24).

Дописи овакве садржине са захтевима за испис са Београдског универзитета постају сталном појавом у наредним окупационим годинама.

Немогуће је прећи преко чињенице да на факултетима широм Трећег рајха настављају студије студенти који су уписали студије у међуратном периоду. О томе сведочи допис Министарства просвете и вера - Одељења за високо образовање и народну културу - под бројем 1221/44, упућен Ректорату Универзитета у Београду са молбом за достављање научних публикација из Србије факултетима у Немачкој (25). Велику улогу у пропаганди за одлазак српских студената на студије у Трећи рајх имао је и Немачки институт у Београду (26).

Студенти из Југославије који су започели своје студије на Универзитетима неутралних земаља настављају студирање и даље усавршавање и током другог светског рата. Њима се придружује и један број студената са територије окупиране Југославије (27).

Завођењем окупационог система у Србији Београдски универзитет је морао са својих факултета искључити из студентских и настав-

---

(22) Бранислав Божовић, Младен Стојановић, Милан Аћимовић, Драги Јовановић, Димитрије Љотић, Загреб, 1985, стр. 220.

(23) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет у Београду, Општа архива, Година 1942, Фасцикла XVI бр. 3.

(24) Исто, Година 1940-1941, Фасцикла XV, број 8387.

(25) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет у Београду, Општа архива, Година 1944-1945, Фасцикла XVIII, број 859.

(26) Исто, Фасцикла XVII, број 1761, Година 1943.

(27) Исто, Година 1944-1945, Фасцикла XVIII, број 500 и 501.

ничких редова припаднике Мојсијеве вере. Они нису имали могућност даљег настављања студија, а наставници учествовања у раду Универзитета.

Тако се из дописа Правног факултета упућеног Ректорату Београдског универзитета, по препоруци представника Цивилног комесаријата за просвету и културу, саопштава број студената Мојсијеве вере (15 редовних студената уписаних школске 1940/41) (28), који се заједно са Циганима и комунистима нису смели пуштати на испите.

Одлагање наставе на Београдском универзитету у 1942. години означавало је велико неповерење немачких власти према могућности окупљања слободарске интелигенције чију антифашистичку прошлост нису могли заборавити, будући да је окупатор кроз институцију Београдског универзитета посматрао највећу и најважнију српску наставно-научну установу.

Приликом уписа студената на Београдски универзитет чије се отварање врши 10. јануара 1944. године, сваки слушалац је био у обавези да попуни образац оверен од стране полицијских власти, чиме се гарантовала његова национална исправност и оданост према постојећем режиму (29).

Слушаоцима Београдског универзитета који су се до краја новембра 1941. године јавили у добровољачке четничке одреде Одлуком Министарског Савета број 2095 од 21. маја 1942. године призната су два семестра (зимски и летњи) школске 1941/42. године, уколико су провели у наведеним одредима најмање четири месеца (30).

Међутим, допис Административног директора Универзитета упућен декану и Секретаријату Правног факултета заведен под Пов. бр. 7 од 15. марта 1944. године, приказује новонасталу ситуацију крајње неизвесном у вези са тумачењем става учесника добровољачких четничких одреда у вези са њиховим даљим школовањем на Универзитету, будући да "... Покрет Д. М. (Драже Михаиловића прим. М. С.) и поред закључених уговора о примирју са Војним заповедником за Југоисток, продужио је борбу против окупаторске силе у многобројним нападима повредио је суверено право Српске владе..."(31).

У току окупационог периода 1941-1944. године на Правном факултету у Београду одбрањено је и неколико докторских дисертација, које су биле у већем броју предате у периоду непосредно пред избијање априлског рата.

Провером путем књиге уписаних студената на Правном факултету у Београду дошли смо до података дипломираних студената у периоду 1941-1944. године. Број дипломираних студената на Правном факултету у наведеном периоду износио је 366.

---

(28) Исто, Година 1940-1941, Фасцикла XV, број "Службено".

(29) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, Година 1944, Фасцикла XVIII, број 247.

(30) "Службене новине", број 49 од 19. јуна 1944.

(31) Архив Србије, Правни факултет, Фонд Г-205, Поверљива архива 1933-1944, Година 1945/III, Фасцикла XX.

Ослобођењем Београда зграда Правног факултета, која је све време окупације била запоседнута од окупационе војске, запоседнута је од стране снага Црвене армије. Њихов боравак је трајао до 5. новембра 1944. године. И када је изгледало да ће се просторије припремати за скору наставу, у њих улазе трупе Народноослободилачке војске, о чему в.д. декана Правног факултета професор др Јован Ђорђевић обавештава Комисију за обнову Универзитета, уз молбу да се извршен број просторија остави и не буде запоседнут од војске, јер у недостатку зграда за функционисање београдског Универзитета, у просторијама функционисали би поред Правног факултета, Технички и Пољопривредни факултет (32).

Наведена молба новој, народној власти, потврђује чињеницу да НОВЈ за своје потребе заузима више школских зграда, о чему говори наредба Команданта града Београда, генерал-мајора Љубодрага Ђурића свим војним јединицама и цивилним установама које привремено користе одређене школске зграде. Наредбом се настоје заштитити намештај и инсталације у зградама које су власништво Београдског универзитета, уз напомену да ће се свако спровођење самовоље примерно казнити (33).

Да настава на Правном факултету не почиње 1. априла 1945. године, како је одлучило Повереништво просвете - Одељење за науку, културу и уметност, говори и податак о уређивању и спремању зграде за почетак наставе. Наиме, Управа Правног факултета својим актом бр. 232 од 3. априла 1945. године, моли Управу затвора у Београду, да јој за извесно време додели "10 људи и 5 жена из затвора, који би се употребили за уређење нове зграде Правног факултета у улици Краља Александра број 69 и то свакодневно почне од 3. априла ове године..." (34).

Да настава није започела 1. априла 1945. године говори и допис Комисије за обнову Универзитета Деканату Правног факултета од 2. априла 1945. године, "да се упис студената на факултете којима је одобрен рад продужи до 8. априла текуће године закључно" (35).

Суд части Универзитета у Београду у допису број 172 до 21. XII 1944. године упућеном Деканату Правног факултета, инсистира на хитном достављању записника Савета Правног факултета од дана окупације до ослобођења. Такође, тражи на увид и сву архиву Правног факултета која се односи на реформу Универзитета од стране окупаторског Министарства просвете, као и сву преписку Деканата и наставника са Министарством просвете (36).

Да се врши провера рада у окупационом периоду наставног особља на Београдском универзитету говори и допис Комисије за обнову рада Економско-комерцијалне Високе школе бр. 25 од 9. јануара 1945. године

---

(32) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, Година 1944-1945, Фасцикла XVIII, документ бр. 697/44.

(33) Архив Србије, Универзитет у Београду, Ректорат, Општа архива, Фонд Г-200, Фасцикла II, Година 1944, бр. 128/1944.

(34) Архив Србије, Фонд Г-205, Правни факултет, Општа архива, Година 1944-1945, Фасцикла XVIII, Омот II, бр. 68/45.

(35) Исто, 232/45.

(36) Исто, бр. 811/44.

Ректорату Универзитета у Београду: ”у циљу омогућења расправе и ликвидирања персоналних питања поверених комисији за обнову Економско-комерцијалне Високе школе, умољавате се за хитан извештај о следећем:

1. Да ли су и какве уредбе радили за Универзитет, за време окупатора, др Лазо М. Костић и др Милан Јовић, тадашњи професори ове високе школе;

2. Да ли су др Лазо М. Костић или др Милан Јовић за време окупатора имали какав положај на Универзитету, за који су били хонорисани (Управа Универзитетских добара, правни саветник итд.) (37).

На интервенцију Ректората Универзитета у Београду, Управа Правног факултета својим актом број 5 од 15. јануара 1945. године одговара Комисији за Обнову Економско-комерцијалне Високе школе да ”Правни факултет за сада није у могућности да достави предмете о раду за време окупације поменутих лица, пошто су сви записници седница Савета Правног факултета, које су одржане у време окупације, достављени Суду части Универзитета по њиховом тражењу...” (38).

Да се поједини професори Правног факултета ангажују у појединим међународним телима говори допис Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, о ангажовању др Радомира Љ. Живковића на специјалну дужност у иностранству, у својству Делегата наше земље – у Комисију Уједињених народа за ратне злочине, па је спречен да настави редовну дужност на Правном факултету до даљег наређења (39).

Да настава на Правном факултету у Београду, почиње 15. априла 1945. године говори и одлука в. д. декана Правног факултета о уступању просторија Физичком заводу Филозофског факултета Универзитета у Београду за смештај лабораторија и збирке поменутог завода и за наставу (40).

---

(37) Исто, бр. 5/45.

(38) Исто.

(39) Исто, бр. 38/45.

(40) Исто, бр. 512/45.